

Od autora knihy Vládneme, neruší!

Žijeme v době, kdy jeden člověk přispívá na Twitteru či Facebooku s takovým dosahem než práce investigativních novinářů. Posilují populisté, kteří sluhují křivdy českému establishmentu, i když sama masová společnost elitního postavení dlouhodobě prosperuje. Výdobytky demokracie jako svoboda slova či nezávislost médií jsou naprosto ohroženy po listopadu 1989 společenským

Šéfredaktor týdeníku Respekt popisuje dobrodružnou českou cestu od vzniku republiky v roce 1918 po současnost a rozpracovává důležité politické a společenské události do historického a evropského kontextu.

Je to svým způsobem rozhovor s minulostí o naší budoucnosti, v níž myšlenkové zbraně dávají autorovi úvahy K. H. Boravského, H. G. Schauera, T. G. Masaryka, Ferdinanda Peroutky, Václava Černého, Jana Patočky, Erazima Koháka či Václava Havla.

Pa
se
ka

RESPEKT

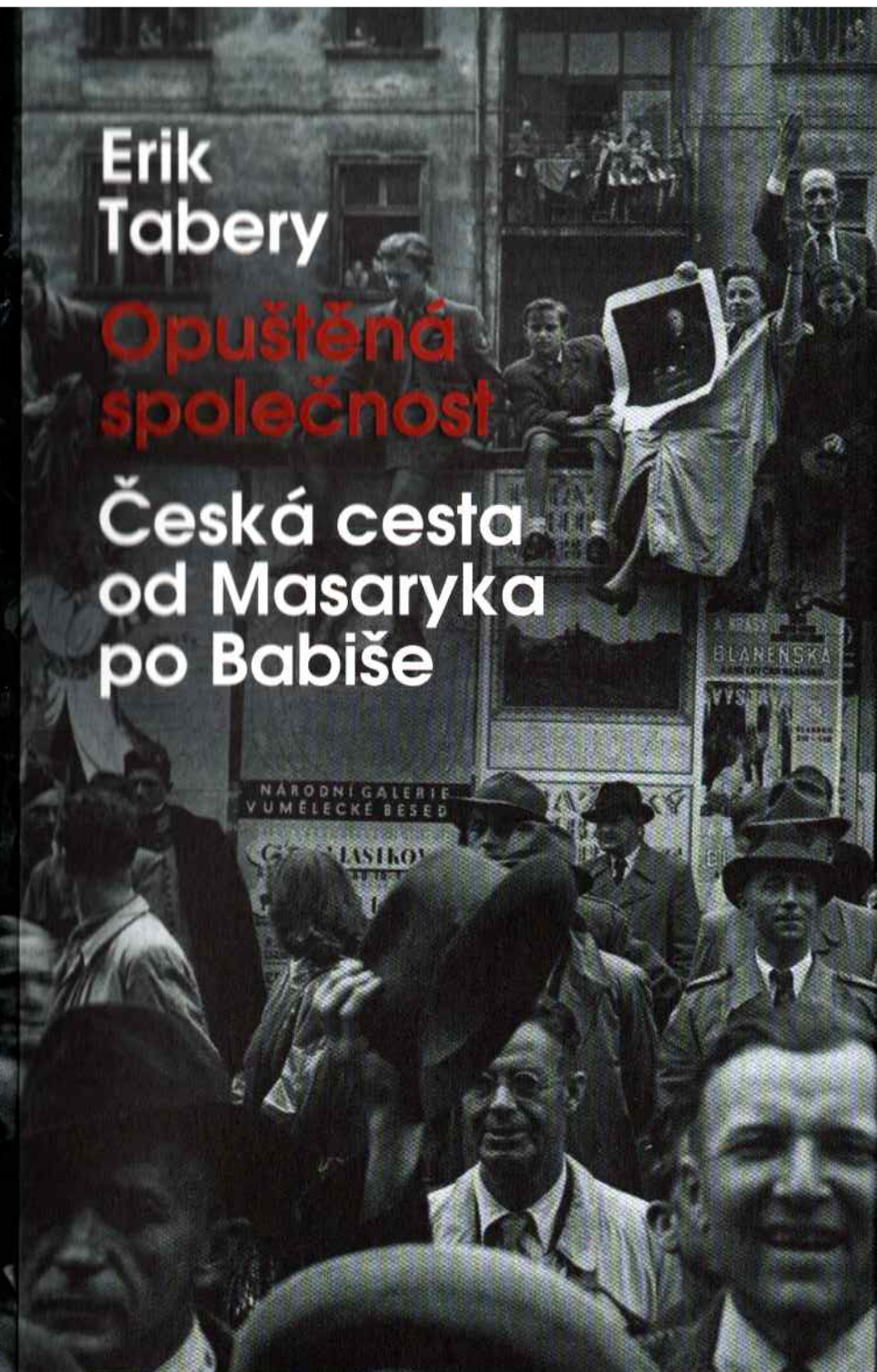

Erik Tabery Opuštěná společnost

Erik Tabery

Opuštěná společnost

Česká cesta od Masaryka po Babiše

POLITICKÁ VÝCHODISKA

Málokdo se v naší zemi může pochlubit tak impozantním politickým životopisem jako Miloš Zeman – předseda poslanecké sněmovny, lídr opozice, premiér, prezident republiky. Vedle Václava Havla a Václava Klause nejvíce ovlivnil porevoluční vývoj.

Výrazně na sebe upozornil už před pádem komunismu na konci osmdesátých let, kdy *Technický magazín* otiskl jeho text *Prognostika a přestavba*. V něm na tehdejší poměry nezvykle otevřeně kritizoval ekonomické problémy republiky. „Není nic antisocialistického na kritice neschopnosti nekontrolovatelné moci. A naopak, není nic socialistického na tom, tuto neschopnost tolerovat, nebo dokonce podporovat,“ napsal mimo jiné Zeman.²¹⁰

Na článek v málo rozšířeném časopise pak zareagovala státní televize a pozvala Zemana k debatě, která z dosud naprosto neznámého inženýra udělala populární osobnost.

I proto se dokázal prosadit během revolučních dní a bezprostředně po nich. Stal se svého druhu intelektuální hvězdou – vystupoval v televizních diskusích i zábavných show, poskytoval rozhovory, řečnil v parlamentu a při tom všem si zachovával neustále zkoumavou mysl.

Dobře to ilustruje například rozhovor, který s ním pořídil v říjnu 1990 časopis *Mladý svět* – Zeman se tehdy ocitl i na obálce. Vlastně neustále v něm apeloval na kritické

ké myšlení, volal po odstupu od mocných lidí, proti konzumentství, za investice do moderních technologií (za vzor dával tehdy ještě živého šefa společnosti Apple Steva Jobse) a hlavně opakovaně varoval před tendencí k jednoduchým řešením a před populismem.

„Není dobré spojovat se například s populisty, s lidmi, kteří mají takový ten jasný, vševědoucí pohled, těžší z krátkodobých výhod a říkají si, pak už budu stejně v penzi nebo někde jinde a už mi to může být jedno. Není dobré spojovat se s těmi, kteří milují prostá a jasná řešení typu vyhnat všechny Židy, Cikány, Vietnamce, Kubánce a Rumuny a bude v Československu dobře. Blbce poznáte po třech větvích, zatímco poznat jeho opak trvá několik let. Populisty je možné poznat po třech větvích. A tady musí nastoupit odpovědnost.“

O kousek dál potom přichází s brilantní analýzou tehdejší společnosti, ale i sebe sama v roce 2017. Tady se skutečně stává prognostikem.

„Vznikne u nás střední stav, majetková diferenciacie a při tradičním českém rovnostářství se tady opět objeví zesílená závist a sociální konflikty. A pak je tady další vrstva. To je ten Stalin v nás. Větší nebo menší kus komunisty v nás. Když nedokážeme změnit sami sebe, revoluce nebude úspěšná. Pozoruju sám na sobě i na svém okolí, jak nás často a nejen v parlamentu, třeba i v novinách dráždí, když na nějakou otázku nejsou relativně jednotné názory. Člověk si říká, vždyť je to proboha jasný, jak může ten idiot tvrdit opak? Jenže za prvé je to jasné jen vám, za druhé bůhví, jestli vaše jasnost je skutečnou jasností.“

My všichni podvědomě toužíme po monolitní jednotě. Sice natřené na jinou barvu, ale stále monolitní. A podstata není v barvě. Stále se ještě bohužel chováme komunisticky. Chtěli bychom švédské sociální zabezpečení, chtěli bychom americkou úroveň spotřeby a československou produktivitu práce.

Jenomže dnes potřebujeme dosáhnout úrovně amerického sociálního zabezpečení a švédské výkonnosti při československé životní úrovni. Znovu opakuji, musíme být chudí, abychom byli bohatí. Musíme prostě začít splácet čtyřicetiletý dluh. Tvářit se, že žádný dluh neexistuje, že není co splácet, přírodě ani lidem

*nepomůže. Je třeba detoxikovat, zbavit jedu a stereotypů nás samé.*²¹¹

To jsou jasná slova. Dalo by se tudíž považovat za samozřejmé, že o sedmadvacet let později budeme mít o takto otevřeně hovořícím politikovi také jasno a že se budeme orientovat v jeho ideových východiscích. Opak je však pravdou a cíle či záměry Miloše Zemana patří mezi největší záhady české politiky. Vyslovil mnoho slov a učinil řadu rozhodnutí, ale nalézt v tom nějakou jednotící ideu, nejkuli program, je téměř nemožné.

Všechna tvrzení, která bereme za jistá, se při letmém testování začnou hroutit. Říká například o sobě, že je levicový politik, ale přitom neustále atakuje lidi v životní nouzi, kritizuje nezaměstnané, postižené děti by odstraňoval ze škol, navrhuje omezit sociální pomoc, vysmívá se zastáncům lidských práv apod. I na výše uvedeném citátu je patrné, že nešlo o nějakého typického politika levicové orientace. Stejně tehdy mluvil Václav Klaus či Václav Havel.

Nebo o sobě prohlašuje, že je proevropský politik, dokonce eurofederalista. Zároveň ale tvrdí, že nechápe, proč někdo zůstává v Unii, když do rozpočtu přispívá víc, než získává, za všechno špatné podle něj mohou elity z Bruselu a politická strana založená s jeho podporou a ještě nedávno nesoucí jeho jméno přímo v názvu uzavřela koalici s hnutím xenofobního radikála Tomia Okamury, který nás chce z Unie vyvést.

Miloš Zeman je svým způsobem v české politické tradici unikát. Není to totiž politik ideje, ale politik technologie. Kdybychom ho srovnali s jinými prezidenty, tak Masaryk, Beneš, Havel, ale třeba i Gottwald byli muži jasné ideologie. Když na základě studií či životní zkušenosti došli ke své představě o světě, hájili ji až do konce života. U Zemana nic takového není.

Jako příklad si můžeme vzít rozhovor z roku 1996, při němž dostal otázku, jestli by mohl charakterizovat svou „motivaci k politické práci, je to nějaká vize budoucnosti, vize společnosti, je to chuť prosadit nějaký ideál“? Na to

Zeman odpověděl: „Občanům se nemá vnucovat konkrétní styl jejich života. Základní motivací pro pobyt v politice je zabránit v úspěchu těm, kteří kdyby k nám dnes přišli Číňané, si zítra nechají zešikmit oči na plastické chirurgii, pozití se nechají infikovat žloutenkou, aby měli tu správnou barvu pleti, a pozití začnou psát do svých kádrových dotazníků, že již od dětství milovali rýži. Myslím si, že lidé, kteří kradou, kteří podvádějí, kteří pokládají politiku za výtah k moci, by měli mít své oponenty, a proto jsem v politice.“²¹²

V jeho představě tedy v politice nejde o nabízení programu, ale v bránění, aby svůj program naplňoval někdo jiný. Miloš Zeman se nesnaží přesvědčovat své stoupence sliby lepšího života, když jej podpoří. On nabízí svou zlobu vůči těm, ke kterým zrovna cítí zlobu jeho potenciální voliči.

Z českých a československých prezidentů je Zeman nejvíce podobný Gustávu Husákovi, který rovněž prošel mnoha obraty, pomáhal při komunistickém puči v roce 1948, pak sám skončil při vykonstruovaných procesech ve vězení, následně asistoval při dubčerkovské oblevě a nakonec se stal hrobařem zdejší společnosti během normalizace v sedmdesátých a osmdesátých letech.

Husák byl také muž strhujícího charismatu, bezkonkurenční řečník a pronikavý intelektuál. Dokonce i filosof, disident, esejista Václav Černý v něm na začátku normalizace viděl zachránce Československa a jednoho z nejschopnějších politiků v našich dějinách. Bohužel se mýlil a spíše se ukázalo, že je všehoschopný.

Husák nebyl citlivější či lidštější, jak mnozí doufali kvůli jeho zkušenosti s vykonstruovaným soudem, který ho poslal na několik let do vězení. Chtěl mít moc a věděl, že totalitní režim přežije jedině díky represím a násilí, cenzuře apod.

Miloš Zeman ovládá fungování moci naprosto dokonale a i on kvůli ní obětoval svůj intelekt a kritické myšlení. Měl za to, že jinak by v politické soutěži neuspěl. A on z nějakého důvodu uspět chtěl, moc ho silně přitahovala.

Jeho kolegové při debatách mimo záznam vzpomínají, že původně přemýšlel o založení liberální strany, ale záhy přišla nabídka od tehdy žijící sociální demokracie, že by potřebovali schopného lídra ve svých řadách. Zeman to zaujalo, stal se členem ČSSD a vyhrál volby předsedy strany.

Tady začíná konec kritického myslitele a nastupuje populist, který slibuje, že bude vázat stranické knížky do kůže lidí z ODS. Tuto proměnu sám popsal v knize *Tak pravil Miloš Zeman*:

„Intelektuální rétorika je svým způsobem bezmocná a já jsem ji volil první tři roky politické existence.“ Pak ale prý pochopil, že s tím neuspěje a že musí „používat rétoriky, která se zadírá pod kůži“. „Politika má svá pravidla hry... Stostránková monografie neudělá tisícinu toho efektu, co udělá heslo o spálené zemi.“²¹³

Nešlo ale jen o proměnu slovníku, Zeman vyměnil celý svůj doposavad známý přístup k věcem veřejným. Postupně přestal mluvit o nepopulárních tématech, následně i otočil ve svých názorech. Takže zatímco v roce 1990 přirovnal odsun českých Němců k stalinskému teroru, později jej začal chválit a zastánce jeho původního názoru označoval téměř za národní zrádce. Životní prostředí už nebylo nutné chránit, protože důležitější je člověk. Komunisté nebyli nepřátelé, ale spojenci atd.

Začal se tak vynořovat jiný Miloš Zeman, odsuzující vše, co ten dosavadní Miloš Zeman zastával a co jej v jistý čas dostalo na výsluní. Rozhodl se „těžit z krátkodobých výhod“, což byla jeho výše popsaná definice populisty.

POLITICKÉ PROSTŘEDKY

V chování Miloše Zemana můžeme vystopovat tři základní strategie při řešení krizové situace: Když nevíš, kudy kam, odved' pozornost lidí. Vzbuzuj neustále dojem, že čelíš velké přesile nepřátel. Kdykoli to jde, zaútoč.

Když například média v roce 1995 nevěnovala pozornost jeho aktivitám, přišel s prohlášením, že má dokumenty

o chystaném převratu v zemi.²¹⁴ Nic neměl, ale pozornost médií získal. O tři roky později, těsně před parlamentními volbami, mu začalo téct do bot, protože indiskrecí jeho blízkých spolupracovníků vyšlo najevo, že v roce 1995 jel do německého Bamberku na utajenou schůzku s pochybnými českými podnikateli, kterým nabídl ministerská křesla ve své budoucí vládě výměnou za to, že oni nalijí peníze do kasy ČSSD. Po prozrazení tohoto skandálního obchodu to s další Zemanovou politickou kariérou vypadalo špatně, on ale najednou vystoupil s bombastickým obviněním, že bývalý ministr vnitra za ODS Jan Ruml, americká ambasáda a poradci Václava Havla chystají policejní převrat. Opět to byla lež, ale média se na chvíli otočila jinam, dotyční „pučisté“ museli nějak dokazovat svou nevinu a Bamberk tak překryly nové vrstvy hrnoucích se událostí – Zeman volby vyhrál.

Stejný model použil později, když se kvůli špatným výsledkům své vlády dostal pod tlak už ve funkci premiéra. Nařkl ministra zahraničí předchozí vlády Josefa Zieleniece, že si za státní peníze kupoval přízeň zkorumpovaných novinářů.

Zase to byla lež, ale než se odhalila, mluvilo se chvíli jen o Zielenieci, a ne o špatném vládnutí Zemanova kabinetu. A když pak vyšla pravda najevo, řekl Zeman, že on za nic nemůže, protože o té korupci jej mylně informovali jeho podřízení.

Obdobně se pak chtěl vyzout ze své další proslulé lži, když obvinil kritické novináře z přijímání úplatků a jako příklad zmínil konzervativního žurnalistu Ivana Brezinu, jemuž prý podle Zemana platí za jeho články ČEZ. Zeman sice začal později opět tvrdit, že je-li to nepravda, on za to nemůže, protože mu to řekli jiní, ale Brezina hnal jeho pomluvu až před Ústavní soud, který konstatoval:

„Představitelé státní moci jsou proto povinni zveřejňovat jen skutkově důkladně prověřené informace, které se navíc vztahují toliko k věcem, které spadají do jim kompetenčně vymezené oblasti. Nemá-li ústavní činitel svá tvrzení faktů důkladně

prověřena co do pravdivosti, není oprávněn je zveřejnit. Tato východiska platí tím spíš v případě tvrzení faktů, která hrozí difamovat jednotlivé osoby, byť tyto vystupují ve věcech veřejných.

*Bez dodržování této základní náležitosti nemůže fungovat žádný stát, který má být považován za demokratický a právní. Difamace jednotlivců představiteli státní moci a z ní plynoucí dezinformace všech členů společnosti je naopak technikou dobře známou totalitním režimům. Proto i zkušenost z období před rokem 1989 velí, že je třeba velmi důsledně trvat na dodržování svrchu uvedených principů.*²¹⁵

Zeman si to ale nevzal k srdci, a jak ukazuje výše zmíněný výmysl o „německých zájmech“ Karla Schwarzenberga vypuštěný během prezidentské kampaně, používá lež jako nástroj mocenského a politického boje i nadále.

A vychází mu to. Stal se díky tomuto přístupu premiérem i prezidentem, což je pozoruhodné, uvažíme-li, že za jeho vlády v letech 1998–2002 rekordně stoupl počet korupčních kauz. Z této doby také existují policejní odposlechy zachycující, jak šéf premiérových poradců Miroslav Šlouf slibuje tehdejšímu největšímu českému mafiánovi Františku Mrázkovi pomoc s jeho byznysem.²¹⁶ Zeman tehdy vydal stát mafii a nikdy nebyl nucen za to nést odpovědnost.

Samotné lhaní by ale nestačilo, kdyby kolem něho nedokázal postavit paralelní realitu, která v očích stoupenců dává jeho činům vyšší smysl. K tomu potřebuje obraz nepřítelů. Někdy tedy veřejnost strašil spálenou zemí, za což mohl podle něj Václav Klaus, se kterým se pak spojil. Jindy to zas byli odsunutí Němci, kteří se prý chystali zmocnit české půdy a majetku.

Proti konkurentům a protivníkům je ochoten použít jakýchkoli prostředků. Zřejmě nejsilněji se o tom přesvědčila jeho stranická kolegyně a populární oponentka v době opoziční smlouvy Petra Buzková. Reportéři *MF Dnes* odhalili, že na Zemanově úřadu vlády vznikl materiál nazvaný Olovo, který měl vypouštět o Buzkové naprosto zdrcující lži. Celé to bylo postaveno jako soupis údajných prohřeš-

ků sociálnědemokratické političky – například že Buzková týrá svou dceru či že byla prostitutka.

Kdyby novináři na plán (opět kvůli indiskreci blízkého Zemanova spolupracovníka) nepřišli a Olovo bylo Zemanem vypuštěno na veřejnost, Petra Buzková by strávila další roky dokazováním, že to všechno je lež, a její politický život by byl zřejmě v ruinách. Patří k tajemstvím Zemanova charismatického působení na českou veřejnost, že i z této olověné rakve po prozrazení unikl tvrzením, že o spisu (sepsaném jeho nejbližšími poradci na počítači úřadu vlády) nic nevěděl. Prošlo mu to a Buzkové se pak pomstil aspoň tím, že o ní ve svých pamětech napsal, že se „prošoustala“ do vedení ČSSD.

Dvěma trvalými nepřáteli, které se snaží vymýtit, jsou občanská společnost a média. Zeman potřebuje vzbuzovat dojem, že normální či běžní občané se proti němu nebouří, proto každý, kdo s ním polemizuje, dostane nějakou „identifikační“ nálepkou. Léta to byli „idioti“ či „impotenti“ a „nenormální lidé“, v poslední době shrnuje své kritiky a oponenty pod označení „pražská kavárna“, což má stejně jako za komunismu vzbuzovat dojem, že je tu nějaká těžce pracující třída a pak pražští povaleči, kteří nemají nic jiného na práci než škodit. Zeman se navíc pokouší vykládat věc tak, že „útoky“ nemíří na něj, ale na celou společnost dobrých, správných a normálních lidí, které on jen brání.

Aby tento pocit umocnil, spojuje své oponenty i s tématem uprchlické krize a vykresluje je jako jakési pominuté vítáče, kteří ohrožují naši bezpečnost. V této strategii je zatím vůbec nejúspěšnější, protože společnost je opravdu vyděšená, bojí se muslimů a leká se lidí, kteří se jich neděsí. Zajímavé přitom je, že zastánců uprchlíků, tedy lidí ochotných je v jejich těžké situaci přijímat a pomáhat jim, v Česku mnoho nejlže.

Aby umocnil svou blízkost obyčejným lidem, volí i lidový slovník. Například v rozhovoru pro *Český rozhlas* v listopadu roku 2014 prohlásil: „Musím kritizovat vládu, protože podlehl panu Kalouskovi a zkurvila služební zákon

z původní italské podoby.“ Když mluvil o ruské punkové skupině Pussy Riot, označil její členky za „kurvy“ a následně prohlásil: „Víte, co je to v angličtině pussy? Kunda. Takže s prominutím v textech této skupiny je to kunda sem, kunda tam.“²¹⁷ Pravda je, že toto zcela podnapilé řečnění ukončilo pro prezidenta možnost mít vlastní pořad ve veřejnoprávním rádiu (získal ho pak na soukromé stanici) – nebyl totiž ochoten přistoupit na požadavek, aby napříště už ve svých vstupech nepoužíval vulgární mluvu.

Zcela specifickou pozornost Zeman věnuje médiím. A opět tak činí už od časů, kdy byl předsedou vlády. Novináře opakovaně označoval za „žumpu“ a dělá tak vytrvale do dnešních dnů, přestože bez nich by nikdy nebyl tam, kde je. V době jeho desetiletého „důchodového“ odpočinku na chalupě na Vysočině za ním pravidelně dojížděli novináři některých médií, když na své stránky potřebovali nějaké skandální, peprné čtení. Zeman byl vždy ochoten mluvit o čemkoli a taky své tazatele květnatě urážel, což oni s nadšením nad tím, že mají dobrý citát, odváželi do tiskáren v hlavním městě.

Zeman i dnes ví, jak si udržet pozornost. Základem je neustále zaplavovat veřejný prostor těmi nejabsurdnějšími vyjádřeními, jaká si vůbec lze představit, a ideálně k tomu ještě někoho urazit, protože to přitahuje nejvíce pozornosti a donekonečna se pak rozebírá, co tím řečník myslel.

Se stejnou strategií uspěl i Donald Trump ve Spojených státech. Podíl na jeho zvolení uznal i šéf jinak kritické stanice *CNN*. „Jestli jsme loni udělali nějakou chybu, pak tu, že jsme zřejmě vysílali příliš mnoho jeho předvolebních mítinků,“ přiznal ředitel *CNN* Jeff Zucker a dodal: „Chápejte, nikdo nikdy netušil, co zase řekne, a bylo atraktivní to vysílat.“²¹⁸

A když už jsem zmínil Ameriku, podotkněme také, že Miloš Zeman volí stejnou taktiku jako americký prezident Richard Nixon v sedmdesátých letech 20. století. Když média kritizovala jeho chování během aféry Watergate, vydal svým pobočníkům následující pokyn: „Musíte pokračovat v útoku na média. Musíte zničit jejich věrohodnost.“²¹⁹

Zeman se o něco podobného pokoušel jako premiér na počátku tisíciletí v případě našeho týdeníku *Respekt*, který jej rozzlobil kritikou korupčních manýr jeho vlády. Zeman tenkrát vyzval ministry své vlády, aby nás žalovali a žádali tak vysoké odškodné, aby „*Respekt* konečně zanikl“.²²⁰ Nevyšlo to, díky zdejšímu soudům.

Dnes je největším cílem prezidentových útoků *Česká televize*. Prohlásil o ní například, že „je to něco jako potravinová konzerva se zkaženým masem“.²²¹ Pokouší se před veřejností vzbuzovat dojem, že je proti němu zaujatá, ale jak už jsem ukázal v předchozích kapitolách, vůbec to tak není. Zeman však nestojí o televizi, která je k němu neutrální. Očekává plnou podporu, něco, co mu nabízí *TV Barrandov* Jaromíra Soukupa, kde dostal svůj každotýdenní pořad, v němž může říkat, cokoli chce. Bez oponentury a ještě s pohledem do dojaté tváře Jaromíra Soukupa. Což mu ale mimochodem nabízí i *MF Dnes*, *TV Prima*, *Blesk*, *Rádio Frekvence 1*, *Parlamentní listy* apod. Přesto jeho stoupenci šíří jeho tezi, že stojí proti nepřátelským médiím.

STÁT

Když Masaryk v *Hovorech s TGM* popisoval Čapkovi problémy zdejší politiky, mimo jiné si posteskl nad tím, že je tu nedostatek tradice. „Tradice je společné dílo generací, společná a samozřejmá kázeň. U nás se často začíná od začátku, místo aby se navázalo na dílo předchůdce,“ řekl náš první prezident doslova.

Jeho nástupce o sto let později to vidí opačně. Na kritiku, že svou politikou nenavazuje na tradici a porušuje ústavní zvyklosti, zareagoval rozhodně: „Pojem ústavní zvyklosti je naprosto idiotský.“²²²

Miloš Zeman totiž nemá rád pravidla. Někdy se je pokoušel změnit zákonem, to v čase opoziční smlouvy, kdy chtěl vyřadit menší strany změnou volebního zákona nebo omezit pravomoci prezidenta Havla, který mu komplikoval vládnutí.

Pokud mu to situace umožňovala a nebylo nutné něco měnit předpisy, prostě pravidla nectil. Vůbec největší

příklad takového přístupu se odehrál v roce 2013, když už byl ve funkci prezidenta. Po rezignaci Nečasovy vlády totiž učinil naprosto bezprecedentní krok, který přitom tehdy prošel bez většího neklidu. Zeman nepověřil sestavením vlády nikoho ze zástupců demokratických stran, ale jmenoval „úřednickým“ premiérem svého kamaráda Jiřího Rusnoka. Přitom k tomuto kroku nebyl jediný důvod, ve sněmovně byla připravena většina opřená o poslanecké hlasy.

Reakce politiků i veřejnosti byla podobně skandální jako jeho krok, vlastně to nikomu moc nevadilo. V zemi, kde každou chvíli někdo protestuje, že nám v Bruselu chtějí vzít suverenitu, bylo možné ukrást vládu a nenést za to žádnou odpovědnost.

Politici občas něco namítli, ale nikdo se neodvážil jít do střetu s Milošem Zemanem. Někteří se obávali, že by se jim mohl později mstít, jiným to bylo prostě jedno a chtěli se soustředit na předvolební kampaň.

V téže době – tedy na podzim roku 2013 – se Miloš Zeman ještě jednou pokusil strhnout moc na svou stranu. A opět mimo pravidla hry. Do zámku v Lánech sezval představitele ČSSD vedené hejtmánem Jihomoravského kraje Michalem Haškem, aby se na utajené schůzce dohodli, jak sesadit z vedení strany Zemanovi nenakloněného předsedu Bohuslava Sobotku, který právě vyhrál volby. Kdyby to pučistům vyšlo, stal by se někdo z nich premiérem a Zeman by přes něj získal přímý vliv na výkonnou moc státu.

Jen díky tomu, že se o akci dozvěděla veřejnost, protože ji odhalili novináři *České televize*, se vzedmula vlna odporu, která nakonec po řadě dnů zapírání vzbouřence odstavila od moci.

Připravenost využít jakoukoli situaci k posílení vlastní pozice potvrdil Miloš Zeman na jaře roku 2017, když se pokusil Bohuslava Sobotku opět odstavit z pozice premiéra. Šéf vlády a ČSSD tehdy chtěl vyřešit stupňující se tlak na vládu kvůli aférám Andreje Babiše tak, že kabinet podá demisi, Sobotka i Babiš odejdou a vznikne nová vláda složená ze stejných stran. Jenže Zeman prohlásil, že

demise vlády neproběhne – v rozporu s ústavní tradicí – a nechá jít pouze Sobotku, protože Babiše chce v kabinetu udržet.

Na konec svého oponenta se těšil tak moc, že mu při setkání na Hradě, kam Sobotka jel hlavu státu informovat o vládní krizi, před nastoupenými novináři oznámil, že přijímá demisi a jde se. Viditelně zaskočený a rozčilený premiér to ale odmítl, na místě se ohradil, že rezignační dopis nenese. Na základě postupu prezidenta nakonec úvahy o demisi odvolal s tím, že když nechce prezident přijmout jeho řešení, musí tedy odejít původce problémů – Andrej Babiš. Což se nakonec i stalo. Sobotka má ale v českých dějinách smutnou výsadu. Je jediným premiérem, kterého se prezident pokusil odstranit dvakrát během jednoho funkčního období.

Zřejmě vůbec nejúpornější snahu získat větší vliv, než mu určuje ústava, vyvíjel Miloš Zeman v zahraniční politice. Jakmile si uvědomil, že vláda váhá s reakcí na ruský útok na Krym a východ Ukrajiny, zastal se Moskvy. Kdyby Evropská unie neprosadila jednotný postup, zřejmě by Česko se sankcemi proti Kremlu nesouhlasilo.

Český prezident zpochybňoval vše, co by mohlo vést k obraně proti rostoucímu zájmu Ruska o Česko. Poté co na ministerstvu vnitra vznikl tým, který má řešit řízené manipulace a útoky v kyberprostoru, označil to za zbytečné a sloužící k cenzuře. Prohlásil také, že nedává logiku, aby se o malé Česko zajímalo velké Rusko. Americký list *The New York Times* Zemana označil za zástupce ruských zájmů v Evropské unii.²²³

A deník *The Washington Post* o něm přímo napsal: „Prezident Miloš Zeman se prakticky stal hlasem ruského prezidenta Vladimira Putina, vulgárními výrazy pomlouvá ruské politické vězně a popírá ruskou agresi na Ukrajině.“²²⁴

Stejně tak Zeman nadbíhal Číně, což je vzhledem k jeho výše uvedeným slovům o tom, že vstupoval do politiky proto, aby tu neměli šanci lidé, kteří by si po příchodu Číňanů nejraději zešíkli oči, docela pikantní.

Pro čínskou televizi CCTV v říjnu 2014 řekl: „To je ten reset: nepoučujeme o tržním hospodářství či o lidských právech nebo o něčem podobném. Naopak se snažíme se poučit. A já jsem v Číně, abych se učil, jak zvýšit ekonomický růst a jak stabilizovat společnost.“²²⁵ Že je mu čínský přístup blízký dokázal později v Česku, když prezidenta asijské velmoci přivítal s pompou jako žádného jiného státníka, a dokonce inicioval velmi tvrdé zásahy policie proti demonstrujícím lidem.

V březnu 2016 navíc v rozhovoru pro stejnou čínskou televizi oznámil: „Je to nový začátek, protože mezi Čínou a bývalou vládou České republiky byly velmi špatné vztahy. Zdůrazňuji bývalou vládou, protože ta vláda velmi podléhala tlaku Spojených států a Evropské unie.“ Tím jasně ukázal, koho vnímá za skutečného partnera. Sám ostatně vystupuje spíše jako čínský obchodní cestující. Při návštěvě Karlovarského kraje uvedl, že by rád přivedl více čínských turistů, a na otázku *TV Barrandov* zase řekl, že fandí Slavii, protože ji vlastní čínský investor. Argumenty, že tak činí jen kvůli dobrým obchodním vztahům mezi oběma zeměmi, neplatí. Vztahy se státy ekonomicky mnohem důležitějšími aktivně zhoršoval. Operace jeho očí je zřejmě na spadnutí. Při tomto letmém výčtu je nutné nezapomínat na to, že nejde o náhodný shluk činů bez následků. Zeman aktivně oslabuje naše svazky a vztahy s klíčovými spojenci.

JAK DÁL

Vzhledem k tomu, že tuto knihu píšu ve chvíli, kdy Miloš Zeman oznámil záměr znovu kandidovat na post prezidenta, je to příležitost se také zamyslet nad tím, jaký vlastně má být dobrý prezident a proč jím Miloš Zeman není a nebude.

Vezměme si jako referenční bod Masaryka, který v naší zemi definoval ideální prezidentství. Co si s ním spojujeme? Především úctu k pravdě, slušnost, důstojnost, vzdělání, eleganci, respekt ze zahraničí, který umožnila Masarykova otevřenost vůči světu, a zejména jeho schopnost formulovat myšlenky a ideje, podle kterých se dá žít

(v čemž, jak už jsem psal, se shodoval s Václavem Havlem). Ať už to je „nebát se a nekrást“, „demokracie znamená diskusi“, nebo „Ježíš, ne Caesar“.

Jestli má být někdo ve veřejném životě příkladem ostatním, pak je to prezident. Nemusíme hledat dalšího filosofa či myslitele světového formátu, ale reprezentanta, který ctí pravidla, tradici a hodnoty své společnosti a svého státu.

Lze pochybovat, že by se našel rodič, a to dokonce mezi stoupenci Miloše Zemana, který by jej dal dítěti za vzor. A nejde jen o to, že Masaryk prosazoval střídmost (v jídle i alkoholu) a Zeman stále opakuje svou tezi, že zatímco „Churchill vykouřil denně osm těžkých doutníků, vypil lahev whisky a tři lahve šampaňského a vyhrál druhou světovou válku. Abstinents Hitler ji prohrál.“²²⁶ Souvislost tu pochopitelně neexistuje, což dokládá sám Zeman, který pije hodně, ale lepší státník než abstinents Masaryk není.

Výrok, který ale podle mě nejlépe definuje rozdíl mezi přístupem obou mužů k roli prezidenta, je následující Zemanovo vyjádření: „Jakmile politik vysloví jakýkoliv názor, tak vždycky tímto názorem rozdělí společnost a jediný způsob, jak nerozdělovat společnost, je nemít žádný názor, ale v takovém případě se ptám, k čemu potřebujete trvale mlčícího prezidenta.“²²⁷ Miloš Zeman zkrátka nechápe (nebo se tváří, že nechápe, což je ovšem efektivně totéž), že by existovala možnost mít pevné názory a přitom společnost nerozdělovat. Samozřejmě pokud je tím pevným názorem to, že všichni, kdo se na věc dívají jinak než já, jsou idioti, je nerozdělování opravdu těžké.

Masaryk ovšem postupoval zcela opačně. Svou roli vnímal jako skutečně reprezentativní v tom slova smyslu, že má zastupovat všechny ve své zemi. Tedy společnost spojoval. A s tím jde ruku v ruce i podobný přístup k zahraničí. Miloš Zeman urazil Němce, Rakušany, Američany, reprezentanty evropských institucí. Téměř s nikým ze Západu neměl zájem se potkávat a Západ o to také příliš nestál.

Masaryk přitom v *Hovorech s TGM* říká: „Přesvědčil jsem se za války, jakou praktickou cenu v politice, zejména mezinárodní, mají osobní styky a poctivé osobní informace. Sympatie a důvěra jsou lepší argument než jakákoliv chytřistika.“

Pokud někdo chce měnit společnost, má usilovat o vítězství v parlamentních volbách. Prezident má být strážcem ústavnosti, vlastně tím největším puritánem ze všech, protože je symbolem státu podobně jako státní vlajka či znak. Když prezident mluví vulgárně, je to stejné zneuctění státu, jako když někdo zapálí ústavu.

Miloš Zeman nevstoupí do dějin s auroou velkého státníka, protože tohle nikdy nepochopil. On vítězství ve volbách nevnímá jako svěřený úkol, ale jako potvrzení své výjimečnosti. Místo povinností tak vykonává jen své plány, které jsou – když pomineme jejich zastřenou, politicky neprobádanou či neprobádatelnou část – kombinací msty a sebeuctívání.

Vlastnosti tak typické pro Zemana jsou vždy obdivovány v přítomném čase, ale budoucnost je zapomíná či odsuzuje. Koho vyzdvihujeme z naší historie? Borovského, Němcovou, Peroutku, Čapka, Masaryka... všechno jsou to důstojní lidé, kteří navíc projevili odvahu v době, kdy to něco stálo.

Takže pokud bych měl parafrázovat slavné heslo našeho prvního prezidenta, pak při hledání hlavy státu se do budoucna řídme pravidlem: Masaryk, ne Zeman!

Andrej Babiš

JAK TO ZAČALO

Ačkoli je Miloš Zeman hlavou státu a v české politice nechal velmi hlubokou brázdu, která se bude dlouho zacelovat, potenciálně ještě o řád větší rizika v sobě ukrývá Andrej Babiš. A nejen proto, že je Babiš mladší – tedy plný energie, a výrazně bohatší. Zatímco Miloš Zeman je fenomén 20. století, Andrej Babiš je fenoménem století jednadvacátého.

Se Zemanem pojí mnohé jeho voliče zejména zloba. Jsou rádi, že jejich rozčilení sdílí, a dokonce často stejně hrubě formuluje někdo, kdo zastává tak významnou funkci. Zeman ale zároveň nemá sílu a možnosti, aby kolem sebe vytvořil hnutí. Cítí to i politici, a tak se mu sice raději klidí z cesty, ale nijak zvlášť s ním nechtějí spolupracovat. Tedy až na zcela okrajová až obskurní uskupení, jako je třeba Strana práv občanů, kterým už nic jiného nezbývá.

Babišova motivace pro zahájení politické kariéry je velmi odlišná od té Zemanovy, a abychom ji dokázali popsat, musíme na chvíli zamířit do jeho příběhu, protože bez něj není možné fenomén Babiš vůbec pochopit.

Po většinu života Andreje Babiše nenapadlo usilovat o vstup do světa politiky. Chtěl především vydělávat peníze a byl ochoten tomu podřídit naprosto všechno. Brzy vstoupil do KSČ, a protože se hodlal věnovat zahraničnímu obchodu, neváhal ani se spoluprací s StB. Slovenské soudy

sice rozhodly, že nebyl vědomým spolupracovníkem, ale s bizarním odůvodněním, že bývalí představitelé této tajné služby nepotvrdili, že pro ně pracoval. Záznamy, které jsou k dispozici, přitom svědčí o jasné a časté komunikaci. Těžko si také představit, že by ho totalitní režim, který se jinak opásal širokým pásmem ostnatých drátů, nechal jen tak dlouhodobě pracovat na Západě.

Andrej Babiš patřil k tehdejší elitě, měl možnosti, kterými disponovalo absolutní minimum společnosti. Udržet se v tak výsadním postavení znamenalo v rámci totalitní společnosti znát správné lidi, vědět, co říkat, a především, co nikdy neříkat. Mladý podnikatel se tak naučil zákulisním tahům a poznal, jak to chodí.

To se mu hodilo i bezprostředně po revoluci v roce 1989. I nadále setrval ve státní firmě Petrimex, kde pracoval od roku 1985, a dřív, než se tamní manažeři zorientovali, Babiš rychle navýšil základní jmění firmy a získal kontrolu nad pražskou pobočkou a chystal se na založení společnosti Agrofert. V komunismem ještě totálně poznamenané společnosti, kde bylo pod trestem vězení čtyřicet let zakázáno podnikat, skoro nikdo samozřejmě nevěděl, jak se zakládá firma, co jsou investice a jak se shánějí investoři. Pro světa znalého Babiše to byly familiárně známé věci a on přirozeně svého náskoku využil – sehnal si několik investorů, kteří mu pomohli s rozjezdem firmy. A stejně jako před revolucí i tentokrát zůstávalo všechno veřejnosti skryté. Dodnes tak přesně není jasné, kdo patřil do jeho kruhu přátel s financemi.

Stejně jako před rokem 1989 nechával veškerý sentiment stranou, takže řada jeho kroků končila u soudu nebo v médiích zachyceným nářkem jeho partnerů, že je vyšachoval ze hry. Všichni popisují víceméně totéž: když šel obchod po dobrém, byl to nejmilejší partner, jakmile se někdo vzpíral, dokázal vytvořit nebývalý tlak. Ať už prostřednictvím právníků, ovlivňováním dalších obchodních partnerů, či hrozbami.

Jako příklad takového postupu lze použít případ zemědělce Bohumíra Rady. Když se dostal do střetu

s Agrofertem, tak mu prostě zaměstnanci této firmy spálili úrodu pesticidy, čímž ho prakticky zlikvidovali. A i když byl zásah zachycený kamerou, Babiš se za postup nikdy neomluvil.²²⁸

Agrofert v devadesátých a nultých letech narostl tak dramaticky, že se stal jednou z největších tuzemských firem a Babiš jedním z nejbohatších lidí v zemi. Velká část jeho úspěchu stála na jeho podnikatelských schopnostech, které nezpochybňují ani jeho kritici.

Nikdy by ale neuspěl tak výrazně, kdyby si nebudoval dobré politické kontakty. Ty potřeboval zejména při privatizaci chemiček, kde byl nutný souhlas vlády. Proto se například rozhodl sponzorovat sociální demokracii před volbami v roce 1998. Pro chápání Andreje Babiše a jeho světa je ale třeba dodat, že o několikamilionovém daru se veřejnost dozvěděla až v roce 2014, a to díky investigativní práci novináře Jaroslava Kmenty. Ten zjistil, že Babiš stál za příspěvkem, který do stranické kasy doputoval přes různé nastrčené firmy, aby nebylo jasné, kdo peníze posílá.²²⁹

S premiérem Stanislavem Grosse byl později Babiš v přátelském vztahu, jak sám říká, což se například projevovalo tím, že majitel Agrofertu sponzoroval kulturní akce premiérovy manželky.

Co ale bylo zajímavější, když se šokovaná veřejnost dozvěděla, že Gross – po odchodu na politickou penzi – náhle získal sto milionů korun, a chtěla vědět, jak se mu to podařilo, ozvala se firma Key Investment, že expremiérovi půjčila na giganticky výhodný obchod peníze právě ona. A v dozorčí radě tehdy seděla Babišova pravá ruka, dnešní výkonný ředitel Agrofertu Josef Mráz.

Babiš vytvářel hustou síť kontaktů a známostí, které pěstoval s pomocí odměn či posilování vlivu, a bylo jedno, o jakou stranu se jedná. Přátelské vztahy měl například i s Ivanem Langerem z ODS (pochopitelně když byl Langer v horních patrech mocenské hierarchie), kterému přišel i na svatbu či oslavy narozenin. Stále ale byl mužem v záku-
lisí, bez ambice získat přímý vliv.

Změna v Babišových zájmech přichází v roce 2010. V parlamentních volbách uspěly Věci veřejné, podnikatelský projekt konkurenčního kombinátora a relativního boháče Víta Bárty, který okamžitě vstoupil do vlády. Tady evidentně šéf Agrofertu pochopil, že se časy mění, jeho staré kontakty se ocitají mimo politiku (rozuměj: v jeho pohledu na svět mimo mocenské rozdávání karet k různým osobním výhodám), a to vnímal jako riskantní. Babiš totiž svůj byznys vždy rozšiřoval s pomocí politických partnerů.

Lidé, kteří s ním tehdy spolupracovali či se kolem jeho byznysu pohybovali, velmi často tvrdí, že Babišův plán vstoupit do politiky nevznikl z téže malicherné ambice jako Bártův – tedy přihrát si díky pobytu ve vládě pár set milionů či několik miliard navíc. Majitel tehdy už miliardového, široce rozkročeného podnikatelského impéria Agrofert se spíše obával, že by se mohl stát obětí zájmů jiných podnikatelských kruhů.

POLITICKÉ PROSTŘEDKY

V roce 2011 tak Andrej Babiš zakládá Hnutí ANO 2011, které zpočátku nemá jasnou ideu. Babiš zvažuje, že půjde jen o jakousi nevládní organizaci, která se bude snažit ovlivňovat dění v Česku. Později se přiklání k tomu, že by to měl být politický projekt, ale že v něm on sám nebude figurovat.

„Do politiky nepůjdu,“ vysvětloval v září roku 2011 Andrej Babiš. „Nemám pro to předpoklady, jsem diskvalifikovaný. Jsem původem Slovák, ale cítím se taky být Čechem, mám české občanství a českou manželku! Jsem bývalý člen KSČ, bývalý pracovník podniku zahraničního obchodu. Jsem takový ten prospěchář starého režimu, který do strany vlezl, aby mohl cestovat do zahraničí, nejsem asi historicky morální ideál. Když jste stará struktura, tak jste diskvalifikovaný, když kradete miliardy, tak je to pohoda a nejste až tak špatný. Taky bych kvůli politice neprodal Agrofert. Tady to musejí obrodit mladí. Je tu plno podnikatelů, kteří poctivě vydělali peníze a které ta situace šťve. A pokud se takoví najdou, podpořím je. A nebudu

sám, začínáme o tom mluvit i s dalšími podnikateli. Nevěřím už na vznik nové strany, která by postavila existenci na boji proti korupci a vyhrála ve volbách – tohle dokonale zdiskreditovaly Věci veřejné a voliči na to podruhé neskočí. Věřím ale na nějaké nové občanské fórum, na občanskou iniciativu budovanou zdola. Tu bych podpořil.“²³⁰

Názor na své možné angažmá změnil poté, co se začal objevovat v televizních debatách se svou kritikou politické situace a lidé mu nadšeně psali, že konečně to někdo za ně řekl. Proto také později už Babiš nikdy tak otevřeně nemluvil o své komunistické minulosti jako o překážce pro vstup do politiky. Například v roce 2016 prohlásil, že zkrátka „nebyl každý Václav Havel“ a „já si to teď možná nahrazuji bojem proti establishmentu“.²³¹ Dodávám, že proti establishmentu, který s ním velmi úzce spolupracoval.

V kampani v roce 2013 Babiš postupoval stejně jako kdysi Zeman: mluvil o Česku polistopadových časů jako o zničené zemi, kterou přirovnával k Palermu, protože vrcholní politici jsou zkorumpovaní. Krade se tu prý tak, že se to už nedá vydržet. Když byl tlačěn k tomu, aby dal nějaký příklad, jeden po dlouhém přemítání našel: prohlásil, že mu člověk blízký tehdejšímu prezidentovi Václavu Klausovi nabízel, že výměnou za úplatek zařídí, aby nedošlo k vetování zákona o biopalivech. Novinář Václav Moravec se jej v televizi ptal, jestli to umí doložit, Babiš odpověděl: „Já na to nemám důkazy.“²³² V březnu následujícího roku k tomu policie prohlásila, že se jeho obvinění nepotvrdilo.²³³ Ale to už Babišovi nevadilo, získal pověst muže, který se nebojí jít proti stávajícím politikům, a získával na popularitě.

V roce 2013 už byl připraven vést stranu do voleb, takže začal chystat kandidátky. Domluvil se například se známým novinářem deníku *MF Dnes* Martinem Komárkem, že se do jeho Hnutí ANO přidá, oslovil i populárního herce Martina Stropnického a různé uznávané podnikatele.

Nic neponechal náhodě a koupil (cena nebyla zveřejněna, ale odhaduje se, že za nižší jednotky miliard) vydavatelství

MAFRA, které vydává *Lidové noviny*, *MF Dnes* a vysílá nejposlouchanější rozhlasovou stanici *Impuls*. V rozhovoru pro server *MediaGuru* k tomu pak řekl: „Do médií jsem vstoupil proto, že mám trvalé problémy s novináři.“²³⁴ Problémy – tedy analýzu a eventuálně kritiku svých kroků – už mít po příchodu k moci nechtěl a je pravda, že s tituly, které vlastní, se mu to skutečně podařilo na jedničku.

Stejně tak investoval desítky milionů korun do rozjezdu strany, přípravy na kampaň, najal nejlepší znalce marketingu a reklamy. Doslova z ničeho se tak najednou objevila na české politické scéně síla, která neměla obdoby.

Situaci Babišovi sice zkomplikoval fakt, že padla vláda Petra Nečase a byly vyhlášeny předčasné volby, takže měl méně času na kampaň, ale pracoval naplno a to, co měl k dispozici, zužitkoval dokonale. Nepochybně by to bez obřího rozpočtu a vlastnictví médií měl těžší, zároveň se ale ukázalo, že Babiš je přirozený politik. Své nevýhody – například prostotekost, emocionálnost, neúplně dokonalou češtinu – využil k tomu, aby vypadal lidově, přirozeně a spravedlivě rozhořčeně. V tom je jeho strategie také shodná s Milošem Zemanem. Zároveň byl schopný obrovského nasazení v kampani, neúnavně objížděl Česko, rád se s lidmi potkával a dokázal s nimi navázat kontakt, ať už byl na pódiu, či v publiku.

V jedné věci se ale od Zemana lišil, snažil se působit pozitivně, dodávat lidem energii. Stále častěji bylo na různých veřejných fórech slyšet, že to myslí dobře, upřímně, že chce zemi zlepšit, zbavit korupčníků. Heslo „řídít zemi jako firmu“ sice musí vyděsit každého politického analytika, ale přesně to jeho voliči chtěli slyšet. Viděli v tom slib úspornosti, věcnosti.

Zajímalo mě tehdy, jakou mají jeho voliči motivaci, položil jsem na sociálních sítích dotaz a přišlo mi mnoho zajímavých odpovědí. Byl zkrátka vnímán jako velká a tolik potřebná změna. V reakci na jeho podnikatelskou minulost se opakovala odpověď, která se dá shrnout takto: Možná k bohatství nepřišel čistě, ale kdo mu to umožnil? ODS, ČSSD a další.

Babišovo Hnutí ANO skončilo ve volbách druhé, těsně za sociálními demokraty, a nakonec vstoupilo i do vlády. Andrej Babiš se stal ministrem financí a místopředsedou Sobotkova kabinetu.

CO VLASTNĚ CHTĚJÍ?

Jenže kdo to vlastně uspěl? Jaké názory Babiš prosazuje? Co si myslí o zahraniční politice? Ke kterému ideovému proudu se hlásí? Když byl v srpnu 2012 zvolen předsedou Hnutí ANO, prohlásil: „My nemáme dneska ujasněno, kde jsme, jestli ve středu, rozkročení nalevo, napravo.“²³⁵ Na jaře roku následujícího sliboval, že zkraje roku 2014 už by měl být program, aby bylo jasné, co hnutí chce. Jenže přišly předčasné volby a jasné to nebylo. A je pozoruhodné, že to nebylo o nic jasnější ani po třech letech ve vládě.

Jsme svědky nového fenoménu, který ale už není výsadou jen transformujících se společností. Česko bylo v tomto ohledu pouze napřed. Starý koncept organizování politiky se rozpadá, klasické strany ztrácejí členy i přesvědčivost. Lidé hledají něco nového, co by zatřásl světem, v němž – jak se zdá – není příliš mnoho alternativ.

To přináší potřebnou dynamiku, ale zároveň je tu ukryta pomyslná rozbuška, která může rozmetat fungování státu, jak jsme ho dosud znali. Pro politické rozhodování je nutná jistá předvídatelnost, kterou ideologické proudy – levicové, liberální, konzervativní, zelené, sociálnědemokratické, pravicové – v sobě nesou. Pravda, jsou i trochu těžkopádné, protože když máte ideologii budovanou sto či více let, složitě se někdy mění směr. Nabízí ale zase onu zmiňovanou předvídatelnost, takže i když se vystřídá jeden předseda, strana nekončí, protože ji onen předseda nevlastní.

Účelové projekty mají výhodu, že voní jako čerstvé květy, snáze mohou vzbudit naděje a jejich slogany znějí o dost přesvědčivěji, protože za sebou nevlácejí chyby předchozích generací. Voličům se ale může také velmi snadno stát, že tyto nové projekty se zachovají nečekaně, případně účelově. A někdy to může mít i dlouholeté důsledky.

To nemá být odsudek všech nových uskupení, podstatné však je, za jakých okolností vznikají a jak jsou programově a personálně čitelné. Andrej Babiš se například nikdy nepokusil definovat vlastní ideu, představu o světě, se kterou bychom mohli pracovat. Jestli Zeman říkal, že nemá vizi, protože chce jen někoho zastavit, je Andrej Babiš jeho žákem. Je to klasický populistický produkující nedokazatelné, ale silně emocionální výkřiky typu „tradiční strany tu vytvořily Palermo“, média „vedou organizovanou kampaň“, reportéři z *České televize* jsou „zkorumpovaná pakáž“, „aktuální evropští lídři nejsou schopni řešit problémy Evropy“, „uprchlíci jsou největší ohrožení Evropy“, „jakékoli sankce [proti Rusku] nebyly úspěšné“. Babiš jako by jel přesně podle průzkumů veřejného mínění a šel s většinou.

To ho zřejmě dovedlo i k jednomu z nejskandálnějších výroků vůbec, když během kampaně v září 2016 považoval za nutné říci v místě protiromských nepokojů lidem, že tábor v Letech u Písku, kde Češi za protektorátu věznili své romské spoluobčany před odvezením do plynu v Osvětimi a kde na útrapy a epidemie zahynulo několik stovek lidí, nebyl „koncentrák, ale pracovní tábor. Prostě kdo nepracoval, šup a byl tam“, řekl Babiš na Šluknovsku a dodal, že jenom „blbečci“ to mohou vidět jinak.²³⁶ Později se omluvil, že to tak nemyslel, ale působilo to spíše jako úhybný manévr než upřímné prozření.

Hnutí ANO nečekaně pomohlo, že nevyhrálo volby. Kdyby se tak stalo, muselo by mnohem zřetelněji definovat, co vlastně chce. Takhle se ale částečně schovalo za své koaliční partnery. Zejména v zahraniční politice, kde Andrej Babiš často opakoval, že se mu nezdaří protiruské sankce nebo že nám Evropská unie škodí, ale fakticky nic nepodnikal, protože by byl přehlasován. Stačilo mu tedy, že svými výroky aspoň vedl nekonečnou kampaň.

Situace by byla nepochybně naprosto odlišná, kdyby Babiš a jeho hnutí volby vyhrálo. Paradoxně by to pro ostatní strany bylo zřejmě dobře, protože by se ukázalo, co šéf Agrofertu vlastně chce, a hlavně by za to nesl odpověd-

nost. Zkušenost s Hnutím ANO v roli menší koaliční strany bychom neměli aplikovat na to, jak může vypadat její případná vedoucí role v nějakém dalším kabinetu.

CHYBA SYSTÉMU A UPEVNĚNÍ POZICE

Co tedy Hnutí ANO přineslo do české politiky, a abych se držel vytyčené otázky, je toto hnutí odpovědí na naše problémy? Tedy na neschopnost vytvářet čitelnou politiku stojící na hodnotách definovaných Masarykem, na neochotu pěstovat opravdu partnerské svazky s našimi spojenci, potřebu pochopení, že musíme převzít svou část odpovědnosti za dění v Evropě, na populismus a klientelismus... Definujeme-li si problémy takto, pak ANO není jejich řešením, ale prohloubením.

Nečitelný projekt přináší nejistotu – Babiš opakovaně projevuje nulový vztah k naší tradici, historii či ústavnímu systému. Jako podnikatel umí ocenit důležitost výrobku, ale evidentně nerozumí podstatě demokratických pojmů a nechápe křehkost spolupráce uvnitř sjednocené Evropy. A hlavně – z drobných korupčních kauz, kdy ten či onen politik nepřišel sloužit veřejnosti, ale přilepšit si, se tu vytvoří jeden obří klientelistický systém.

Smyslem demokracie je nekonečná snaha o oddělení různých mocí a vlivů, které se mají vzájemně kontrolovat. Proto máme moc výkonnou, soudní a zákonodárnou. K tomu je třeba připočítat média či občanskou společnost. Demokracie začíná slábnout ve chvíli, kdy se tyto světy začínají promíchávat. A my teď v přímém přenosu sledujeme, že až na moc soudní lze spatřovat rostoucí síť Babišova impéria téměř všude.

Jeho Agrofert získává zakázky od státu a přijímá i miliardové dotace ze státní či evropské kasy. Lidé z Agrofertu jsou členy Hnutí ANO, zasedají ve státních firmách, pracují na ministerstvech, vedou vydavatelský dům. Toto prorůstání jedné firmy a státu znamená, že se postupně propojuje i zájem státu a firmy. Kontrolní instituce už nekontrolují ale spoluvytvářejí systém. A čím je systém silnější, tím menší

ochotu mají další instituce, lidé apod. s tím něco dělat, čelit tomu. Vzpomeňme tu na text francouzského novináře Huberta Beuve-Méryho, který jsem citoval na začátku knihy. Když popisoval zásadní nedostatky prvorepublikové politiky, na prvním místě zmínil fakt, že zemi tehdy řídily strany, které se změnily v „gigantické ekonomicko-politické organizace“.

Babiš navíc neustále dával najevo, že přesně takhle chce, aby to vypadalo, tedy že s ním není radno si zahrávat. Případ zemědělce Rady už jsem zmiňoval. Přidejme však další. Když v červnu roku 2015 jednal s koaličním partnerem z ČSSD Ladislavem Šinclem o snížení provizí zprostředkovatelům pojištění, začal Babiš z ničeho nic mluvit o finančních transakcích v Šinclově rodině.²³⁷ Měl přitom i ukazovat na složku označenou poslancovým jménem. Babiš tvrdil, že si udělal jen rešerše,²³⁸ nicméně bylo jasné, že součástí vyjednávání s poslancem zastávajícím jiný názor mělo být i zastrašování. A to nelze podceňovat u člověka, jenž rád ve svém Agrofertu zaměstnává bývalé policejní vyšetřovatele, kteří mají stále dobré kontakty a spoustu informací.

O připravenosti skandalizovat oponenty se přesvědčil i hejtman Olomouckého kraje za ANO Oto Košta, kterého Babiš nejdříve vynášel do nebe jako nejlepšího možného politika, a nato ho po jejich vzájemném vnitrostranickém sporu najednou v televizi zostudil coby alkoholika, který je kvůli častým opilostem neschopný řídit kraj.²³⁹ Hejtmana se nikdo nezastal a byl prostě odvolán.

Zpočátku se ještě mohlo zdát, že se situace v hnutí časem demokratizuje a Babiš bude vystaven vnitřní kritice. Ale stal se pravý opak, jeho pozice sílila, politici s jistým kritickým odstupem ztráceli ochotu nabízet alternativní názor anebo přišli o pozici uvnitř hnutí.

V únoru 2016 situaci vystihl sám Babiš, když pro britský deník *The Financial Times* prohlásil: „Strana je spojena s mojí osobou. Strana jsem já. (The party is connected to my person. The party is me.)“²⁴⁰

O rok později jeho pozice ještě posílila. Sněm Hnutí ANO z února 2017 mu svěřil právo zasahovat do volebních kandidátek. Jedním ze základů demokratické politiky přitom je, že se mocným vládnutí komplikuje. Moc je totiž také nebezpečná a je třeba ty, kdo ji mají v rukou, brzdit různými kontrolními mechanismy. Kritika se v ANO nevedla vlastně nikdy, ale kdo si po změně stanov troufne polemizovat s Andrejem Babišem, když ten jej bude moci jednoduše vymazat z politické mapy?

Babiš také například odmítal chodit na interpelace, kde mají členové vlády odpovídat na dotazy poslanců. Prohlásil, že má „důležitější práci, než tam být vystavován ponižování a agresivním útokům“.²⁴¹ Interpelace jsou jeden z klíčových kontrolních mechanismů. Šéf ANO ale stále nechápe, že podobné instituty mají sloužit coby kontrola a komplikace vládnutí, nikoli jeho usnadnění. I Tony Blair ve svých pamětech napsal: „Jestli mi jako premiérovi něco opravdu lezlo na nervy, jestli mě něco strašilo ve spaní a vyvolávalo to ve mně úzkostné stavy, svíralo mi to žaludek, nahánělo hrůzu a vysávalo ze mě veškerou odvahu, byly to bez diskuse právě interpelace.“²⁴² Přesto je akceptoval a chodil na ně pokaždé.

Winston Churchill to viděl podobně: „Nemáme větší záruku svých svobod než Dolní sněmovnu. Přijďte v době interpelací a poslechněte si, jak jsou nejvýše postavení ministři v každé myslitelné záležitosti podrobeni výslechu.“²⁴³

Pod tlakem Babišovy víry ve svět coby velké, šéfovi podřízené firmy se proměnila i média, která si nakoupil. Původní redaktoři většinou odešli a noví buď o Babišovi kriticky nepsali, anebo mu pomáhali. Poprvé se to výrazně ukázalo ve chvíli, kdy šéfredaktor *MF Dnes* Jaroslav Plesl po komunálních a pro ANO vítězných volbách 2014 vykreslil ve svém komentáři vlastníka svého deníku Babiše jako hrdinu stojícího proti „kartelu“ korupčníků, kteří se ho marně snaží zastavit (ačkoli před třemi lety ještě psal, že „Andrej Babiš není žádný spasitel“, protože měl čilé konexe s „ikonou české korupce“ Grossem²⁴⁴). „A nejhorší pro ně je, že zatím

nevědí, jak Babiše zastavit. Proto v souvislosti s jeho jménem slýcháme z úst jeho konkurentů slova jako oligarcha, diktátor, estébák, komunista či rovnou zloděj. Z výsledků voleb jasně vyplývá, že voliči varování reprezentantů korupčního kartelu neberou vážně,²⁴⁵ napsal Plesl.

Jak už jsem uvedl v kapitole o médiích, služebnost se časem jen prohlubovala, takže v době vážné vládní krize způsobené aférami Andreje Babiše v roce 2017 šéfredaktoři *Lidových novin* a *MF Dnes* hájili svého majitele opět tezí, že čelí útokům „politického kartelu“. To je z pohledu situace na české scéně zcela zásadní obrat, protože tím šéfredaktoři otevřeně vstoupili do volební kampaně a narušili férovost politické soutěže.

Jak se Babišovi služebná loajalita vyplácí, bylo vidět na kauze Čapí hnízdo. Pro rekonstrukci tohoto luxusního sídla získal Babiš 50milionovou evropskou dotaci z balíku určeného k podpoře malých podniků, mezi které jeho miliardové impérium Agrofert rozhodně nepatří. Vzniklo proto podezření, jestli Babiš peníze od evropských daňových poplatníků nezískal podvodem. Když se jej *Respekt* na tuto kauzu ptal v roce 2013, Babiš odpověděl: „S Čapím hnízdem nemám nic společného,“ a dodal: „Jméno majitele neznám.“²⁴⁶

Jenže v březnu 2016 ve sněmovně, kde vysvětloval, jak to s hnízdem bylo, prohlásil, že lukrativní sídlo bylo několik let (nutných právě k vyřízení dotace) v držení jeho dětí a bratra jeho partnerky, kteří mu je pak zase převedli zpátky.²⁴⁷ Takže s tím „neznámým“ majitelem předtím chladnokrevně lhal, aby přikryl svoji pochybnou finanční transakci.

Možná se jeho tahy k získání dotace ukážou jako legální, to nechme na expertech, každopádně je to však nemorální. A dokazuje to i sám Andrej Babiš. Kdyby nevěděl, že nemá na dotaci nárok, nepřeváděl by majetek na příbuzné a pak zase zpátky na sebe.

Andrej Babiš si dával ve sněmovně při obhajobě dotací pro Čapí hnízdo velmi záležet na tom, aby se pokusil pošpinit všechny své kritiky. A bylo jich podle něj opravdu

hodně. Všechna jím nevlastněná média, nevládní organizace a konkurenční politici (až na komunisty a Miloše Zemana).

Nejhorší byla nicméně reakce jeho stranických kolegů. Pár vteřin poté, co Babiš pronesl projev plný výmluv a nepravd, vyskočili jeho poslanci z lavic a začali mu tleskat. V jeho médiích mu sice netleskali, ale zase se tématu věnovali jen okrajově. A ticho nakonec nad kauzou zavládlo zcela, i když vyšetřování v době psaní této knihy stále pokračovalo.

JAK DÁL

Jak je možné, že si i po účasti ve vládě a navzdory častým skandálům držel Andrej Babiš a jeho strana takovou popularitu (v době psaní této knihy kolem 30 %)? Čím to je, že podpora sociálních demokratů, účastníků stejného kabinetu (rovněž se skandály) klesala? Babišovi se podařilo udržet dojem, jako by spíš než součástí establishmentu byl rebelem proti němu. Nepochybně mu v tom pomáhají jeho média, která by za normálních okolností, tedy s jiným majitelem stojícím mimo politiku, jeho kauzy tepala.

Chytře také umí angažovat uznávané osobnosti. Do čela stranického think tanku si vybral známého novináře a někdejšího signatáře Charty 77 Jana Macháčka, finančně také dotoval jednu z nejpoblábnějších kapel Kryštof, která ho za to veřejně chválila.

Důležitá je ale i podpora Miloše Zemana, který Babiše často hájil proti Bohuslavu Sobotkovi a šéf Hnutí ANO se výměnou za to s ním radil a přebíral některé jeho názory (mimo jiné na Rusko, Německo, uprchlickou krizi...). Jejich spolupráce může v budoucnu sehrát zásadní roli, například Zeman je schopen účinně bránit případným pokusům o sestavení vlády bez Andreje Babiše. Je to hlava státu, kdo po volbách pověřuje premiéra sestavením kabinetu – a Miloš Zeman už několikrát ukázal, že je připraven udělat cokoli, co vyhovuje jeho zájmům.

Je tu ale ještě jeden tuzemský fenomén, který Babišovi pomáhá, a sice vytváření si vztahu k politikům podle toho,

kdo je kritizuje. Dobře to ilustruje text komentátora týdeníku *Echo* Martina Weisse, ve kterém glosoval vášnivé protesty amerických liberálů v ulicích měst proti čerstvě zvolenému prezidentu USA Donaldu Trumpovi. „Z jejich povolebního počínání vyplývá jediný závěr: bez ohledu na to, nakolik se děsíte Trumpa, ti lidé si zasloužili prohrát.“²⁴⁸

Zajímavá úvaha, takže když týdeník *Echo* tak vášnivě tepe do Andreje Babiše, znamená to, že si Babiš zasloužil vyhrát? Je opravdu někdy hysterická reakce na Hnutí ANO stvrzením správnosti jeho kroků? Určitě ne, ale je pravdou, že když se člověk podívá na facebookové stránky Andreje Babiše, jedním z nejčastějších argumentů, proč ho chtějí lidé volit, je to, že prý na něj popudlivě reagují média, ČSSD, Kalousek... tedy vlastně každý, kdo se právě hodí.

Babišovi ale navíc pomáhá ještě jeden místní úkaz. A sice odpouštění chyb, protože ti druzí jsou prý ještě horší. „Pořád vnímám, že Andrej Babiš je velmi přínosný pro Českou republiku. Chápu, že pro absolutní demokracie je neakceptovatelný, neboť je autoritářský. Dal bych mu ale šanci čtyři roky vládnout, ať ukáže, co umí. Dlouhodobě by mohl být pro demokracii špatným elementem, ale krátkodobě může hodně republice pomoci, protože po tento čas potřebuje být manažersky řízena. A nikoli řízena politiky, kteří jenom žvaní a nepracují. Až se dá republika do pořádku, tak pak bych trochu té demokracie do politiky dal,“ prohlásil v rozhovoru pro *Parlamentní listy* podnikatel Radim Jančura.²⁴⁹

Jenže dát čtyři roky šanci někomu, kdo je „autoritářský“, je velmi riskantní krok. V Evropě už jsme zažili mnohokrát, jak snadné je omezit demokracii, když vypneme výstražná světla. Z demokracie si nelze vzít dovolenou, buď ji chceme a máme, nebo ne.

Nekritický přístup k vůdcům je u nás ale jistou tradicí. Jiří Mahen to popsal už v roce 1924: „Otrokům se musí imponovat. Je to lepší než rozkaz, neboť rozkaz by se jim rozležel v hlavách na pouhé gesto člověka, kdežto s veličinou, která imponuje, těžko je česká povaha hotova. Podléhá úžasné autosugesci a pouhá obyčejná sugesce sta-

čí, aby se z českého člověka stal organizovaný dobráček.“ Dále ještě dodal, že tyto „veličiny“ rády opovrhují davem, ale „vytvoří si své chráněnce, které si dobře chválami a radami vykrmí“.²⁵⁰

Nemuselo by jít o nic fatálního, vždyť jsme se dokázali vypořádat s Václavem Klausem či Milošem Zemanem, když se jejich vládnutí začalo vymykat kontrole. Jenže Babiš roste do rozměrů, se kterými prostě nemáme zkušenost, a může se v jistou chvíli i ukázat, že je nad naše síly. V čase, kdy píší tuto knihu, k tomu má všechny předpoklady. Tedy naprosto slepou loajalitu strany a svých médií. Jeho ministryně Karla Šlechtová prohlásila, že „je a zůstane historickou ikonou změny v české politice“,²⁵¹ a šéfredaktor *Lidových novin* Léo pateticky napsal: „Babiš totiž patří do táboru lidí, kteří přesto, že slyší zaručené zprávy o blížícím se konci světa, vezmou si rýč, vykopou díru a zasadí strom.“²⁵²

Stejně tak se ale může spolehnout i na nekritickou podporu voličů, má kontrolu nad některými institucemi, zastání u části finančních kruhů a na kontě nebývalé množství peněz... tohle by bylo nad síly světce, tím spíš nad síly člověka, který vždy upřednostňoval svůj zájem nad zájem společnosti. A pokud říká, že chce zemi vést jako firmu, je třeba si plně uvědomit, že aby to bylo proveditelné, musí tu zemi vlastnit. Takže buďto vědomě slibuje nespílitelné, anebo nás připravuje na tuto budoucnost.

Temná strana síly je v každém, ale tak obrovskému pokušení čelí v tuto chvíli jen jeden z nás. Andrej Babiš.